

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGÝ ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITÝTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№3, 76-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№3, 76-том
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№3, том 76
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№3, 76 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№3, 76-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редакторлар:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

САРСЕНБАЕВА Жансұлу Баденқызы,
магистр, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және
өнер институтының ғылыми қызметкері
(Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№3, том 76, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редакторы:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

САРСЕНБАЕВА Жансулу Баденовна, магистр,
научный сотрудник Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,

+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№3, 76 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Responsible Editors:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

SARSENBAYEVA Zhansulu Badenovna, Master's
degree, researcher at the M.O. Auezov Institute of
Literature and Art (Almaty, Kazakhstan).

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ермай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрілі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қанатияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) H = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) H = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) H = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorId=57203201994>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorId=57216896393>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилара Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Турабековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Auezov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Auezov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumaberdyevna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Auezov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Auezov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Auezov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyeva, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Auezov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Auezov Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі.....14

Әдебиеттану

<i>Даутұлы Т., Матыжанов К.С.</i> Жаңылтпаштардың құрылымындағы ұйқастың рөлі.....	17
<i>Мәдібаева Қ.Қ.</i> Ахмет Байтұрсынұлының әдебиеттану терминдерін қалыптау ұстанымы.....	26
<i>Кажытай Б.К., Оразбек М.С.</i> Оксюморон – поэтикалық категория.....	37
<i>Әуесбаева П.Т.</i> Ауызша әңгімелердің тақырыптық-идеялық және поэтикалық сипаты.....	48
<i>Нұрдәулетова Б.И., Нұржан А.С.</i> Жерлеу орындарындағы суреттердің сакралды семантикасы (Маңғыстау аймағы мысалында).....	61
<i>Бейсенұлы Ж., Шаймерденова Қ.Қ., Мамаева Г.Б.</i> Мағжан мен Чолпан шығармашылығындағы ортақ сарындар.....	77
<i>Тұяқбаев Ғ.Ә., Тайман С.Т., Уразова А.К.</i> Мұстафа Шоқайдың эпистолярлық мұрасы.....	91
<i>Джумағалиева У.З., Демченко Л.Н., Ананьева С.В.</i> В. Михайловтың «Аспан мен жер арасындағы бір өзі...» роман-эссесі рецептивтік эстетика мән-мәтінінде.....	101
<i>Жанбершиева Ұ.Н., Оралова Г.С.</i> Сыр бойында туған аңыздардың ұлттық сананы жаңғыртудағы маңызы.....	111
<i>Ислямбекова А.К., Оздемир Н.</i> Балалар ойындарының тұлғалық даму үдерісіндегі әсері және ерекшеліктері.....	120
<i>Аубакирова Қ.Қ., Камешева Г.А., Мустафаева А.А.</i> Мәмлүктер кезіндегі әдеби ескерткіштер және «Иршәдул-мулук уәс-салатин» ескерткіші (XIII-XV ғ.).....	128
<i>Хуатбекұлы Е.</i> Балаларға арналған шығармаларда шындықты бейнелеу (Б. Әділ шығармаларының негізінде).....	137
<i>Худайбергенов Н.Д.</i> Ескен Елубаев поэзиясындағы ұлттық құндылықтар жүйесінің көркемдік ерекшеліктері.....	149
<i>Баязитов Б.Б.</i> Қазіргі қазақ поэзиясындағы психологизм.....	161
<i>Набиолла Н.</i> Таласбек Әсемқұловтың «Талтүс» романындағы фольклоризм.....	173
<i>Калижарова Ж.Т.</i> Қазақ әдебиетіндегі эпистолярлық жанрдың тарихы.....	183
<i>Сағатова Ш.Б., Юнисов Е.А.</i> Қазақ мақал-мәтелдеріндегі «ар – ұждан» концептісі.....	194
<i>Сұлтанғалиева Р.Б., Харисова Ж.Ж.</i> Әдеби шығармадағы кездейсоқ оқиғалар әлеміндегі кейіпкерлердің алеаторика мен хэппенинг ерекшеліктеріне сай бейнеленуі.....	205
<i>Карбозов Е.К., Шегебаев А.М., Қыргызбаева А.Д.</i> Қазіргі қазақ әңгімелеріндегі сакральдылық ұғым-түсініктердің көркемдік қызметі.....	216

Мәдениеттану

<i>Жұмаш А.Ы., Әбенова Ә.Е., Күлетова Ұ.А.</i> Сахна тілін оқыту әдістерінің ерекшеліктері.....	232
<i>Шарипова Д.С., Ақсақалова Ж.А.</i> Заманауи Қазақстан кескіндемесіндегі тарихи тақырыптың жаңғыруы.....	241
<i>Исламбаева З.У., Ташимова М.М.</i> Заманауи қазақ театр өнеріндегі рухани жаңғырудың көрінісі.....	249
<i>Еркебай А.С.</i> ХХІ ғасырдағы классикалық қойылымдардың сахна тіліндегі жаңашылдығы.....	262
<i>Алимкулова Ж.К., Кубеков Т.Н.</i> «Құлагер» қойылымындағы актерлердің шеберлік тәсілі және кейіпкер сомдаудың стилі.....	272
<i>Кенджақұлова А. Б., Әлжанов Ғ.М.</i> Қазіргі қазақ станокты графикасындағы фольклорлық мотивтер.....	285
<i>Әден Ж.Ш., Сансызбаева С.К.</i> Билингвизм трансмәдени коммуникация құбылысы ретінде.....	304

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Даутулы Т., Матыжанов К.С.</i> Роль рифм в структуре скороговорок.....	17
<i>Мадибаета К.К.</i> Принцип Ахмета Байтурсынова образования литературных терминов.....	26
<i>Кажытай Б.К., Оразбек М.С.</i> Оксюморон – поэтическая категория.....	37
<i>Ауесбаева П.Т.</i> Идеино-тематический и поэтический характер устных рассказов.....	48
<i>Нурдаулетова Б.И., Нуржан А.С.</i> Сакральная семантика изображений в захоронениях (на примере Мангистауской области).....	61
<i>Бейсенулы Ж., Шаймерденова К.К., Мамаева Г.Б.</i> Общие направления в творчестве Магжана и Чолпана.....	77
<i>Тыякбаев Г.А., Тайман С.Т., Уразова А.К.</i> Эпистолярное наследие Мустафы Шокая.....	91
<i>Джумагалиева У.З., Демченко Л.Н., Ананьева С.В.</i> Роман-эссе В. Михайлова «Один меж небом и землей...» в контексте рецептивной эстетики.....	101
<i>Жанбердиева У.Н., Оралова Г.С.</i> Роль мифов рожденных на берегу Сыра в возрождении национального сознания.....	111
<i>Ислямбекова А.К., Оздемир Н.</i> Влияние и особенности детских игр в процессе личностного развития детей.....	120
<i>Аубакирова К.К., Камишева Г.А., Мустафаева А.А.</i> Литературные памятники мамлюкского периода и письменный памятник «Иршадудль-мулук уас-салатин» (XIII-XV вв.).....	128
<i>Хуатбекұлы Е.</i> Изображение действительности в произведениях для детей (По произведениям Б. Адила).....	137
<i>Худайбергенов Н.Д.</i> Художественные особенности системы национальных ценностей в поэзии Ескена Елубаева.....	149
<i>Баязитов Б.Б.</i> Психологизм в современной казахской поэзии.....	161
<i>Набиолла Н.</i> Фольклоризм в романе Таласбека Асемкулова «Талтус».....	173
<i>Калижарова Ж.Т.</i> История эпистолярного жанра в казахской литературе.....	183
<i>Сагатов Ш.Б., Юнисов Е.А.</i> Концепт «совесть» в казахских пословицах.....	194
<i>Султангалиева Р.Б., Харисова Ж.Ж.</i> Отражение персонажей в мире случайных событий в литературном произведении в соответствии с особенностями алеаторики и хэппенинг.....	205
<i>Карбозов Е.К., Шегебаев А.М., Киргизбаева А.Д.</i> Художественная функция концептов сакральности в современных казахских рассказах.....	216

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

<i>Жумаши А.Ы., Абеннова А.Е., Кулетова У.А.</i> Особенности методики обучения сценической речи.....	232
<i>Шаринова Д.С., Аксакалова Ж.А.</i> Модернизация исторической темы в живописи современного Казахстана.....	241
<i>Исламбаева З.У., Ташимова М.М.</i> Отражение духовной модернизации современного казахского театрального искусства.....	249
<i>Еркебай А.С.</i> Новизна сценической речи в классических постановках XXI века.....	262
<i>Алимкулова Ж.К., Кубеков Т.Н.</i> Способ работы актеров в постановке «Кулагер» и стиль исполнения персонажа.....	272
<i>Кенжакулова А.Б., Альжанов Г.М.</i> Фольклорные мотивы в современной казахской станковой графике.....	285
<i>Әден Ж.Ш., Сансызбаева С.К.</i> Двужызычие как феномен транскультурной коммуникации.....	304

CONTENT

Editor-in-chief's address.....16

LITERARY STUDIES

<i>Dautuly T., Matyzhanov K.S.</i> Phe role of rhymes in the structure of tongue twisters.....	17
<i>Madibayeva K.K.</i> Akhmet Baitursynov's principle of formation of literary terms.....	26
<i>Kazhytay B.K., Orazbek M.S.</i> Oxymoron – poetic category.....	37
<i>Auyesbayeva P.T.</i> Thematic-ideological and poetic character of oral narratives.....	48
<i>Nurdauletova B.I., Nurzhan A.S.</i> Sacred semantics of images in burial places (on the example of Mangystau region).....	61
<i>Beisenuly Zh., Shaimerdenova K.K., Mamayeva G.B.</i> Common trends in creative activities of Magzhana and Cholpon.....	77
<i>Tuyakbayev G.A., Taiman S.T., Urazova A.K.</i> Epistolary legacy of Mustafa Shokay.....	91
<i>Dzhumagalieva U.S., Demchenko L.N., Ananyeva S.V.</i> Roman-essay by V. Mikhailov «One between heaven and earth ...» in the context of receptive aesthetics.....	101
<i>Zhanbershiyeva U.N., Oralova G.S.</i> The significance of the Syr land legends in modernizing the national consciousness.....	111
<i>Islyambekova A.K., Ozdemir N.</i> Influence and features of children`s games in the process of personal development of children.....	120
<i>Aubakirova K.K., Kamisheva G.A., Mustafayeva A.A.</i> Literary monuments in the Mamluk period and the manuscript "Irshadul-muluk uas-salatin" (13-15th centuries).....	128
<i>Khuatbekuly Y.</i> Representation of reality in works for children (Based on the works of B. Adil).....	137
<i>Khudaibergenov N.D.</i> Artistic features of the system of national values in the poetry of Yesken Yelubaev.....	149
<i>Bayazitov B.B.</i> Psychologism in modern kazakh poetry.....	161
<i>Nabiolla N.</i> Folklorism in Talasbek Asemkulov's novel «Taltus».....	173
<i>Kalizharova Zh.T.</i> The history of the epistolary genre in Kazakh literature.....	183
<i>Sagatova Sh.B., Yunissov Y.A.</i> The meaning of the «conscience» concept in Kazakh proverbs.....	194
<i>Sultangaliyeva R.B., Kharisova Zh.Zh.</i> Reflection of characters in the world of random events in a literary work according to the features of aleatorics and happening.....	205
<i>Karbozov Y.K., Shegebayev A.M., Kyrgyzbayeva A.D.</i> The artistic function of the concepts of sacredness in modern Kazakh stories.....	216

CULTURAL STUDIES

<i>Zhumash A.I., Abenova A.E., Kuletova U.A.</i> Features of the medical science of scenic speech training.....	232
<i>Sharipova D.S., Axakalova Zh.A.</i> Modernization of the historical theme in the painting of modern Kazakhstan.....	241
<i>Islambayeva Z.U., Tauumova M.M.</i> A reflection of the spiritual modernization of the modern Kazakh theatrical art.....	249
<i>Yerkebay A.</i> Novelty of stage language in classical plays of XXI century.....	262
<i>Alimkulova Zh.K., Kubekov T.N.</i> The way the actors work in the production of "Kulager" and the style of performance of the character.....	272
<i>Kenjakulova A.B., Alzhanov G.M.</i> Folklore motifs in modern Kazakh easel graphics.....	285
<i>Aden Zh.Sh., Sansyzybayeva S.K.</i> Bilingualism as a phenomenon of transcultural communication.....	304

Құрметті оқырмандар, әріптестер, достар!

Сіз «Керуен» ғылыми журналының кезекті санын ашып отырсыз.

Журнал мақалалары CrossRef дерекқорында тіркеледі және әр автордың мақаласына DOI - электронды құжаттарға сілтеме жасау үшін пайдаланылатын цифрлық объект идентификаторы беріледі. Журнал «Ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығы» акционерлік қоғамның (NCSTE) Қазақстандық дәйексөздер базасында (KazBC) индекстеледі. Алдағы уақыттарда авторларды Web of Science және Scopus халықаралық дәйексөздер базасына енгізілген басылымдарда қабылданған стандарттарға сәйкес жарияланымдар дайындауға бағдарлай бастаймыз. Бұған дейін аннотация мен кілт сөздердің көлеміне қойылатын талаптар реттелген.

Журналдың редакциялық алқасына қазақстандық және шетелдік жетекші ғалымдар кіреді. Журнал авторлардың жарияланымдарының ақпараттық ашықтығы мен қолжетімділігі саясатын ұстанады; мақалалар журналдың веб-сайтында үш тілде толық мәтінді қол жетімділікпен орналастырылған.

Журналдың мақсаты- гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа жетістіктердің нәтижесі бойынша ақпарат беру.

Журналдың міндеттері:

Бұрын жарияланбаған және басқа журналда жариялау үшін ұсынылмаған түпнұсқа жоғары сапалы ғылыми мақалаларды қабылдау.

Авторлық құқыққа қатысты Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына және жариялау этикасы бойынша әлемдік тәжірибеде жалпы қабылданған ережелерге сүйену.

Келесі гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа зерттеулерді қамту:

1. Әдебиеттану
2. Мәдениеттану

Құрметпен, «Керуен» журналының бас редакторы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан) МАТЫДЖАНОВ Кенжесхан Ісләмжанұлы

Уважаемые читатели, коллеги, единомышленники, друзья!

Перед вами очередной номер научного журнала «**Керуен**».

Статьи журнала регистрируются в БД CrossRef и к каждой авторской статье обязательно присваивается DOI – цифровой идентификатор объекта, который используется для обеспечения цитирования, ссылки и выхода на электронные документы. Журнал индексируется Казахстанской базой цитирования (КазБЦ) АО «Национальный центр государственной научно-технической экспертизы» (НЦГНТЭ). Постепенно мы начинаем ориентировать авторов на подготовку публикаций по стандартам, принятым в изданиях, входящих в международные базы цитирований Web of Science и Scopus. Ранее уже были скорректированы требования к объему аннотации и ключевым словам.

В составе редакционной коллегии журнала представлены ведущие казахстанские и зарубежные ученые. Журнал следует политике информационной открытости и доступности публикаций авторов, статьи размещаются на сайте журнала на трех языках в полнотекстовом доступе.

Целью журнала является распространение научной информации и привлечение новых авторов. Журнал инициирует дискуссии по результатам новых достижений в области гуманитарных наук.

Задачи журнала:

Принимать оригинальные высококачественные научные статьи, ранее не опубликованные и не представленные для публикации в другом журнале.

Опирается на требования законодательства Республики Казахстан в отношении авторского права и общепринятые в мировой практике положения по публикационной этике.

Ориентироваться на охват публикаций по следующим специальностям в области гуманитарных наук.

1. Литературоведение
2. Культурология

С уважением и надеждой на сотрудничество, главный редактор «Керуен», доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович.

Dear readers, colleagues, associates, friends!

Here is the next issue of the scientific journal "Keruen".

Journal articles are registered in the CrossRef database and a DOI is necessarily assigned to each author's article - a digital object identifier that is used to provide citation, reference and output to electronic documents. The journal is indexed by the Kazakhstan Citation Database (KazCD) of the National Center for State Scientific and Technical Expertise JSC (NCSTE). Gradually, we begin to orient the authors to the preparation of publications according to the standards adopted in the editions included in the international citation databases Web of Science and Scopus. Previously, the requirements for the volume of the annotation and keywords have already been adjusted.

The editorial board of the journal includes leading Kazakhstani and foreign scientists. The journal follows the policy of information openness and accessibility of authors' publications; articles are posted on the journal's website in three languages in full-text access.

The purpose of the journal is to disseminate scientific information and attract new authors. The journal initiates discussions on the outcome of new advances in the humanities.

The tasks of the journal:

Accept original high quality scientific articles that have not been previously published or submitted for publication in another journal.

Rely on the requirements of the legislation of the Republic of Kazakhstan in relation to copyright and generally accepted in world practice provisions on publication ethics.

Focus on the coverage of publications in the following specialties: humanitarian sciences

1. Literary studies
2. Cultural studies

With respect and hope for cooperation, Editor-in-chief of "Keruen", Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich.

Хуатбекұлы Е.

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты

Алматы қ., Қазақстан;

e-mail: ereta_k91@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7426-2973

**БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ШЫҒАРМАЛАРДА ШЫНДЫҚТЫ
БЕЙНЕЛЕУ (Б.ӘДІЛ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ)**

Аңдатпа. Мақалада бүгінгі күні есімі елеусіз қалған авторлардың бірі, балалар әдебиетінің көрнекті өкілі Балтабай Әділовтің шығармашылығы жайлы баяндалады. Зерттеу барысында көпшілік оқырманға Әділ Балта лақап атымен танымал автордың көркем шығармаларын қайта жаңғыртып, ғылыми айналымға енгізу негізгі мақсаттың бірі болды. Сонымен қатар балалардың жас ерекшелігіне қарай жазылған шығармалары назарға алынды.

Мақалада автордың бүлдіршіндер мен жасөспірім балаларға арнап жазылған еңбектерінің ұлттық құндылықтары мен тәрбиелік мәні, балаға қандай эстетикалық ләззат сыйлайды деген мәселелер қарастырылып, жазу барысында идеяны жеткізуде қандай тәсілдер пайдаланғаны анықталды. Б.Әділдің шығармашылық ерекшелігі нарративтік, герменевтикалық, салыстырмалы талдаулар арқылы жүзеге асты.

Тілі қарапайым, баланың қабылдауына жеңіл, дейтұрғанмен көркемдік деңгейі жоғары, тәрбиелік мәні мен еңбексүйгіштікке баулитын шығармаларының қатары молдығы талдау барысында анықталып, қандай шығармаларынан бала бойына қайсыбір құндылықтарды сіндіре алатындығы баяндалды. Автордың тіл ерекшелігі мен жалпы шығармашылық патенциялына ғылыми түрде баға берілді.

Мақалада есімі сирек аталатын автордың көпшілікке беймәлім еңбектері аталып, бірқатар шығармаларына ғылыми талдау жүргізілді. Б.Әділдің ертегілері, мысал әңгімелері, этнографиялық әңгімелері т.б. іріктеліп алынып негізгі идеялары қандай практикалық мәнге ие екендігі талданды.

Кілт сөздер: эпост, тәрбие, әңгіме, ертегі, фольклор, кейіпкер, образ.

Кіріспе. «Балам бауыр етім» деген қазақ бала тәрбиесіне асқан жауапкершілікпен қарағаны ауыз әдебиетімізден анық байқалады. Бесік жыры, қиял ғажайып ертегілер, эпостар т.б. фольклорлық еңбектер баланы ізгілікке үйретіп, жан-жағын тануға, қадірлеуге баулиды. Осынау дәстүр сабақтастығы жазба әдебиетімізден де көрініс тауып, көптеген қаламгерлеріміз балалар әдебиетінің дамуына қарымды үлес қосуда. Сол қаламгерлеріміздің шығармалары оқырманға жетуіне мемлекет қолдау көрсетіп 2021 жылды «Балалар әдебиеті жылы» десе 2022 жылды «Балалар жылы» деп жариялады. Нәтижесінде 2021 жылы Б.Қошым-Ноғайдың құрастыруымен он томдық «Қазақ балалар әдебиетінің антологиясы» жарық көрді. Бұл – исі қазақтың жоғын түгендеген көлемді еңбектің бірі. Әлем алдында мақтана көрсететін қазақ әдебиетінің байлығы. Сонымен қатар «Атамұра» баспасынан «Балалар поэзиясының антологиясы» және «Балалар әңгімелерінің антологиясы» деген қос кітап та соңғы уақытта балаларға арнап қалам тербеп жүрген авторлардың шығармаларын жинақтаған. Бұдан бөлек әртүрлі баспалардан жекелеген авторлардың кітаптары мемлекеттік тапсырыспен жарық көріп, кітапхана сөрелерінен бой көрсетті. Сол үрдіс 2022 жылы да жалғасын табуда.

Материалдар мен әдістер. Соңғы жылдардың нәтижесі бойынша балаларға арнап жарық көрген шығармалардың саны едәуір өсуде. Еліміздегі ірі баспалардың бірі «Фолиант» баспасының өзінен А. Гриннің «Алқызыл желкен. Толқын перісі», Д. Свифттің «Гулливердің саяхаты», М. Твеннің «Гекльберри Финнің басынан кешкендері», «Том Сойердің басынан кешкендері», В.А.Обручевтің «Жұмбақ жері», А. Линдгренинің «Ұзыншұлық Пиппи», Э. Распенің «Мюнхгаузеннің хикаялары» т.б. әлем әдебиетінің қызықты кітаптары қазақ тілінде басылды. Бұдан бөлек отандық авторлардың кітаптары жарыққа шықты.

Тақырыпты індетіп зерттеуде А. Байтұрсынұлы, М. Әуезов, С. Мұқанов, М. Базарбаев, Т. Кәкішев, С. Қирабаев, Ш. Елеукенов, Қ. Ергөбек, К. Матыжанов, Г. Орда сынды ғалымдардың еңбектерін ғылыми талдау барысында басшылыққа алдық. Мақсатқа жету жолында материалдарды жинау, саралау, жүйелеу жұмыстары жүргізілді. Сонымен қатар ғылыми-салыстырмалы, аналитикалық талдау т.б. тәсілдері жүргізілді. Бүгінгі күні балаларға арналған шығармаларды жан-жақты зерттеп, зерделеп жүрген ғалым Г. Орданың «Қазіргі қазақ балалар поэзиясындағы көркемдік ізденістер» мақаласында аға буын өкілдерінің балаларға арналған лирикалық өлеңдеріндегі құндылықтардың дәріптелуін, жаңашылдық пен дәстүр сабақтастығын талдаған (Г. Орда: 2021: 39-51). Ал «Қазіргі қазақ балалар поэзиясындағы дәстүр ұласуы» атты мақаласында Е. Сейдахмет, Ж. Шәкенұлы, Б. Айтмұқаева, Е. Жеңісұлы, Қ. Сарин т.б. ақындардың диалог-өлеңдерін, метаграммалық, этнограммалық т.б. өлеңдерін талдап, ауыз әдебиетінен кележатқан бесік жыры, тұсау кесер, айтыс өлеңдерін заманға сай түрлердіруіндегі дәстүр сабақтастығын көрсеткен (Г. Орда: 2022: 48-63).

Ақындар жас ұрпақтың бойына ізгілік дәнін себуде фольклордан жалғасып келе жатқан бесік жыры, тұсау кесер, санамақ, жаңылтпаш, жұмбақ, бата-тілек, айтыс жанрларын қоғам өміріне сай түрлендірген. Сан ғасырлар бойы атадан-балаға ауызша жеткен жанрларды бүгінгі заман талабына сай пайдалану – қазақ әдебиетіндегі дәстүр ұласуы.

Әдебиетке шолу. Балаларға арналған шығармалардың саны көбейгенімен арасында сапасы сын көтермейтін шығармалар да бар. Ондай шығармаларды сыншылар сүзгісінен өткізіп, кем-кетіктері уақытында талқыға түссе, нәтижесі де бірден байқалары анық. А.Тілегеннің «Балаларға арналған өлеңдер қалай жазылып жүр?» мақаласында өлеңдегі олқылықтар жақсы көрсетілген.

«Утюкпенен жөндейді апам, біл, түсін,

Умаждалған көйлектердің қыртысын», – деген жолдарды оқығанда тосырқап қалғанымыз рас. У әрпінен басталатын Уыз, Уық деген сынды қазаққа ғана тән сөздеріміз тұрғанда, «утюктың» бетімізді дуылдатып жібергенін айтпасқа болмас. Оның үстіне Үтік (кей өңірлерде өтек) деген әп-әдемі қолданыстағы сөзі бар» (А.Тілеген, 2022). Жеке басқа емес шығарманың нақты кемшіліктерін атап өтетін осындай сындардың қатары көбейе түссе, балалар әдебиетінің біраз кемшіліктері толыға түсер еді.

Терең ойдың шөнетіне сүңгіп, қиыннан қиыстырып, арыдан қаузауды қажет етпейтіндей көрінетін балалар әдебиетінің құпиясы бір бөлек. Небір тіс қаққан жаушылар бұл тақырыптың жауапкершілігін сезініп қалам тартпағанын естелік-

терден жиі кезіктіріп жатамыз. Балалар жазушысы болу – ең әуелі баланың жан дүниесін түсіну, сезіну. Жан дүниесі, руханияты бала секілді таза адамдар ғана бұл тақырыптың шыңына жетері анық. Ең сезімтал, бәріне сенгіш, алдағанды еш кешірмейтін кішкентай оқырманның шын ықыласына бөлену үшін балалар жазушысы әр сөзіне жауапкершілікпен қарауы шарт. Себебі балалар жазушысы – ұлттың айнасы. Әр ата-ана өз баласының болашағына қалай жауапты болса, балалар жазушысы бір ұлттың болашағына солай жауап беруі керек.

Бүгінгі күні жас қаламгерлер арасында «әдебиет – ардың ісі», «әдебиет – ұлттың тәрбиелік құралы» деген ұғымдарды ысырып, жазушы қиялына шектеу қоюға болмайтынын, айтар ойы мен әкелер жаңалығына баса назар аудару керектігін жиі айтатын болды. Тіпті жаргон сөздер мен бейпіл сөздерді де қосуды әдетке айналдыруда. Әйтсе де, жас оқырманның талап үддесінен шығатын шығарма тудыру үшін жоғарыда атаған еркіндікке біраз тұсау салынары анық. Бір жазушының иненің жауындай болып көрінетін болмашы қателігі қанша баланың санасын улайтынын автор сезіне білсе деген тілегіміз де бар.

Ғалым Н. Құдайбергенов: «балаларға арналған әдеби шығарманың көркемдік-поэтикалық деңгейі өз алдына, педагогикалық-психологиялық тұрғыдан да белгілі бір талаптарға сай болуы тиіс. Педагогикалық мақсат пен эстетикалық талап тоғысқанда ғана балаларға арналған туындылардың құны артпақшы. Көркемдік-эстетикалық бағасы төмен туынды құрғақ уағыз, жадағай туынды болып қалатыны секілді, баланың даму заңдылықтары ескерілмей жазылған көркем шығарманың да бәсі төмен. Себебі баланың жасы, психологиясы, ақпаратты қабылдау ерекшелігі – бәрі-бәрі ескерілуге тиіс дүниелер». (Худайберген, 2021: 192) деген пікір білдіреді.

Нәтиже. Бала психологиясын дөп басып берген, кез келген бала оның шығармасын оқығанда өзін көргендей күй кешетін, бүгінде елеусіз қалған авторлардың бірі – Балтабай Әділов (Әділ Балта). Цензура автор қиялына тұсау салып тұрған ХХ ғасырдың екінші жартысында әдебиет майданына араласып, ұлттың рухын оятатын, кеңестік идеологияға жат тіркестерді сүзгіден өткізбейтін уақытта қарапайым ғана баланың тілінде ұлттық болмыс пен құндылықтарды орайын келтіріп жазған, елеусіз болып көрінген мәтіннің астарына бір халықтың салт-дәстүр, жөн-жоралғысын сиғыза білген автордың қаламынан туған әр туындының өз ерекшелігі бар. «Оқушы кезім. «Балдырған» журналын оқып отырып, ұрлығым ашылып қалғандай күйге түстім. Мен туралы жазыпты. Иә, мен. Тек атымды басқаша келтіріпті. Әжем мен оның құрбыларына «Батырлар жырын» оқып беретінімді, олардың кей тұста еңкілдеп жылайтынын, бәрін-бәрін жазыпты. Маған қатты батқаны – тәтті-пәтті, кейде тиын-тебен алатынымды біліп қойған екен» (Балалар әдебиетінің дарабозы, 2019: 47) Б.Бабажанұлының бұл естелігінен аңғарғанымыз Б.Әділдің әңгімесі баланың шыннайы өмірімен сабақтасады, үндеседі. Оқырман шығармадан өзін көріп, автор әр қимылын аңдып отырғандай күйге түсу, авторлық баяндау оқырманның күнделікті өмірін меңзеуі – бәрі авторлық шеберлік.

Өмір шындығын көркем шығармада суреттеу, заман бейнесін, халықтың тұрмыс-тіршілігінің қат-қабат бедерлерін шығармашылық картинада жеткізе білуге біршама қажырлы еңбек қажет. Әйтсе де автор сол қоғамның бөлшегі ретінде көрген,

түйгенін, сезінгенін қағаз бетіне ой елегінен өткізіп беруі біршама шығармашылық процесті қамтиды. Ал бала өмірін, күнделікті тіршілігін назарда ұстап, қоғамды қабылдаудағы жас бүлдіршіннің әсерін сезіну – күрделі процесс. Б. Әділдің бір ерекшелігі – баланың көңіл-күйін дөп басатын сезімтал қаламгер. Соның нәтижесінде тәуелсіздік алған жылдары еліміздегі үлкен басылымдардың бірі «Ұлан» газетінде қызмет атқарған Б.Әділ әр баланың газеттің кезекті санын күтіп, сүйіп оқитын авторына айналды.

Газет бетінде жарық көрген әңгімелерінің басым көпшілігі жас оқырмандардың хаттарының негізінде жазылғанын. Автор шығармаларының көбінен аңғаратынымыз Сатыбалды Жақсыбаев, Ораз Қойшыбаев т.б. деп белгілі бір баланың аты-жөнін, тұратын ауылын, оқитын мектебін түгендеп өтеді. Оның себебін Кеңес Оразбекұлының естелігінен кезіктірдік. «Ұлан» газетінің тілшісі ретінде мектептерге кездесулерге барып, сол мектептің ахуалын баяндайтын мақала жазуды басшылық талап етсе, Б. Әділ одан шығатын жолды өзгеше іздейді. К. Оразбекұлы: «Өйткені ол қай мектептегі кездесулерге тапсырма алса, оны белгілі бір баламен байланыстырып, сол баланың төңірегінде оқиға өрбітіп жазатын... Ал газеттің бас редакторы Сұлтан Қалиұлының..: «Балтабай, сен газетте істегеннен кейін жазушы емес, журналистсің. Сондықтан өзің қызмет еткен газетке мақалаларың шығып тұруы тиіс. Көркем дүниелерді өзге газет-журналдарға ұсын».

Балтакең осы жайды бізге айтып, «Мен де қумын ғой... Содан былай қандай тапсырма берсе де, жазған дүниелерімнің басқы бір абзацын мақала сияқты келтіретін болдым» – дейтін» (Балалар әдебиетінің дарабозы, 2019: 33-34). Б. Әділдің осы бір әрекеті авторды оқырманға сүйкімді етті, балалардың сүйікті жазушысына айналды.

Көзге елеусіз көрінетін тақырыптарды қаузап, астарына үлкен мән үстейтін шығармаларының бірі – «Нан сатқан Сатыпалды» әңгімесі. Қаршадай ғана баланың інісі Есболды қасына ертіп қаладан нан әкеліп сатуы баяндалады. Біржақты авторлық баяндаумен басталатын әңгіменің оқиғалары ширақ, динамикасы мол. Шағын ғана әңгімеде уақыт пен кеңістік бірнеше мәрте ауысады. Бұл балалардың оқуына, зерікпеуіне тиімді.

Автор еңбекке ұмтылған Сатыпалды мен Есболдың әрекеттерін баяндау арқылы тәуелсіздік алған жылдардағы халықтың хал-ахуалын да көрсетіп өтеді. «Бір үйде он жан тұрады... Атасы, әжесі, әкесі, шешесі, өзі, екі інісі, үш қарындасы. Әкесі мен шешесі мектепте ұстаз. Үш айдан бері еңбекақы алған жоқ. Атасы мен әжесінің мардымсыз зейнетақысы не болады? Жетпейді, әрине» (Б. Әділ, 2020: 6). Бір абзацта бірнеше мәселе қатар сипатталған. Көп балалы отбасы, еңбек ақысын ала алмаған ұстаздар, мардымсыз зейнетақыға күнелткен зейнеткерлер, бір отбасының басындағы жағдай бір елдің әлеуметтік проблемасын көрсетеді. Себебіне үңіліп салдарымен күресуді жолы еңбек екендігін тұспалдайды автор. Автобус ішіндегі атмосфера жер шарының кішірейткен формасы ретінде алып қарауға болады. Адал еңбекпен мал табуды да күндеушілердің көптігі – өмір шындығы. Бүгінгі ақпараттық технологияның дамыған уақытында әлеуметтік желіден де негативті мәтіндер жиі ұшырасады. Халықтың көңіл күйі әлеуметтік жағдайымен тікелей байланысты екендігі белгілі. Автор осы бір өмір шындығын қысқа ғана әңгіме аясында ашып көрсеткен. Түйінінде еңбекке

ұмтылу, адал жолда мал табуды дәріптейтін шығарма жастарды еңбекке баулитын мотивациялық шығармалардың қатарына жатқызуға да болады.

Б. Әділ – ұлттық сананы жаңғыртуда, салт-дәстүрлерімізді дәріптеуде оқ бойы озық тұрған жазушыларымыздың бірі. Қай шығармасын алып қарасаңыз да салт-дәстүріміз бен әдет-ғұрпымызды дәріптеген элементтер жиі ұшырасады. Әсіресе «Күміскүлдің көжесі» әңгімесінің жөні бөлек. Оқиганың негізгі сюжеті алтыншы сынып оқушысы Күміскүлдің сыныптастарына арнап көже пісіруіне құрылған. Қысқа ғана әңгімеде Наурыз мерекесінің ұмыт болып бара жатқан жөн-жоралғысы, ауыл арасының ынтымағы, отбасылық сыйластық, тәрбие Күміскүл образы арқылы шынайы суреттелген.

«Әжесі наурыз көже пісіргенде ол басы-қасында жүрді. Үлкен дәу қазанды даладағы ошаққа орналастырды. Астына Күміскүл от жағып отырды. Қарап отырмады, әжесінің бар қимылынан көз алған жоқ. Көжені қалай дайындауды әбден үйреніп алды. Ауыл тайлы-таяғымен келді» (Б.Әділ, 2020: 49). Әжесінің тәрбиесін көріп, тәлімін алған Күміскүл бейнесі ата-әжесінің қанатын саялаған, еркелікке қанып, еркін өскен қазақ баласының жинақталған образы. Бір образ арқылы үлкенді құрметтеу, ата мен әженің орны, дәрежесі тамаша көрсетілген. Автор үлкенді сыйлау, қартты қадірлеу туралы ақыл айтпайды, данышпандық танытпайды, тек қана кестелі суреттер арқылы көкейге қонымды дүниелерді ұсынып, сәби санасына берік орнығуына әрекет етеді. «Ауыл тайлы-таяғымен келді» деген бір ғана сөйлем бүкіл қазақ мәдениетінің айнасы секілді. Бүгінгі күні жойылуға шақ қалған ынтымақтың алтын дінгегі. Б.Әділ «Наурыз мерекесінде ауыл адамдары бір-бірінің үйін аралап, көжеден дәм тататын т.б.» деп созбақтамайды. Қысқа ғана сөйлеммен ынтымағы, дәстүрі сақталған шағын ғана ауылдың қоңыр тіршілігін көрсете біледі.

Автор Күміскүлдің көже жасаудағы құлшынысын, үйренуге деген ынтасын жазу арқылы балалардың жаңаны үйрену, ерінбеу, білмегенін сұрау дағдысын қалыптастырады. Көжеге қосатын дәндерді тізбектеу арқылы ұлттық тағамымызға қажетті қоспаларды қайта жаңғыртып, балалардың сәби санасына сіңіруге әрекет етеді. Б. Әділдің негізгі идеясы наурыз көженің қалай дайындалуын баса көрсету екендігі мәтіннен анық байқалады. Күміскүлдің әрекеті, анасымен болған диалогтан осы бір мақсат айқын көрінеді.

1926 жылы тойлануына тыйым салынып алпыс жылдан астам уақыт аталмай келген дәстүріміз 1988 жылы қайта жаңғырды, әйтсе де көптеген құндылықтарымыз ұмыт бола бастаған еді. Сондай бір аумалы-төкпелі заманнан мұндай шығармаға халық зәру болды. Көркем шығарманы жас та, жасамыс та оқу арқылы бірқатар құндылықтарды қажетті уақытта қайта жаңғыртты.

Автордың шығармаларының дені жастарды еңбекке баулуға, ұйымшыл дос болуға шақырады. «Нан сатқан Сатыпалды», «Әнестің әңгелегі», «Үргешбайда үйрек көп», «Побыр», «Ауыл көркі», «Еңбектің рахаты» т.б. көптеген әңгімелері еңбекті насихаттайды. Автор идеясын жеткізуде геймификациялы тәсілді жиі пайдаланады. Оқиганың басым көпшілігі үш айлық жазғы демалыста өтеді. Кейіпкерлер ала жаздай асыр салып ойнап қана күн өткізбей, ойынмен бірге еңбекті де қатар алып жүреді.

Балаға әдет пен дағды қалыптастыруда үлкендердің үлесі мол. Бұндай жағдайда ата-ананың рөлі ерекше. «Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер» деген мақалдың аясында қаншама мән, мағына жатыр. Б. Әділ шығармаларында осы ой жиі қайтланады. Ойдың жиі қайталануы – автордың кемшілігі емес, керісінше оқырманға силлогизм туғызу. Ата-ана әрекетінен нәтижелі қорытынды шығару. Сондай шығармалардың бірі – «Ауыл көркі» әңгімесі. Әңгіменің жазылған уақыты 2004 жыл, ауыл өмірін жандандыруға, жақсартуға дайындалған үш жылдық ауыл жылы бағдарламасымен тура келеді. Автор осы детальді шығармасында да пайдаланады. Ауылды көркейтуді мақсат еткен атасы, немересі, әкесі арасындағы диалогтан ауыл өмірінің нақты бейнесін көре аламыз.

«– Бір кезде бұл ауылдан күшті ауыл жоқ еді. Жасыл желекке малынып тұратын. Қайда бұрылсаң жеміс-жидек... Су құрыды да, бәрі қурап қалды, – деді өкініп.

– Үш жыл ауыл жылы деп жатыр емес пе? Су әкеп берер, – деді Сүттібек қарап отырмай.

– Ауыл жылы деп қарап отыруға болмайды, – деді әкесі. – Ауылды көркейту өз қолыңда» (Б.Әділ, 2020: 57) – деп нақты әрекетке көшеді. Ары қарай әңгіменің қысқаша фабуласы: Сүттібектің әкесі жұмыстан бір құшақ көшет әкеліп, екеулеп жүріп жиырмадан астам жеміс ағашын егеді. Сүттібектің жайқалып тұрған бағына қызыққан Қанат досы да ауласын жайқалтудың қамына кіріседі. Екі дос татулығы жарасып ағаш суғаруда жұмыла жұмыс атқарады. Кейіннен шекісіп қалған достар ағаш өсіруде өзара бәсекеге түседі. Ала жаздай бағына қараған Сүттібек пен Қанаттың еңбегіне ата-аналары марқайып, екі бала бір масаттанып қалады. Автор екі баланың еңбегінің нәтижесінде біршама құлпырған аулану суреттеу арқылы отанның гүлденуіне жас та, жасамыс та өз үлесін қосуға атсалыса алатындығын, ең бастысы ниеттенсе мақсатқа жететіндігін түспалдайды. Сүттібек пен Қанат арасындағы реніштен адамдар бір-бірінің еңбегін бағалау қажеттігін, зәредей болса да залалыңды тигізбеуге шақырады. Сүттібектің ешкісі Қанаттың ағаштарын жеп қойғанда қаншама төккен тер, еткен еңбек далаға кететіндігін әкесі мен Сүттібектің диалогы арқылы жеткізеді.

Шығарманың түйінінде өз қателігін түсінген Сүттібек досының алдындағы ағаттығын түсініп, міндетті түрде кешірім сұраймын деп түйіндейді. Қателігін мойындаудан жалтармау, кешірім сұраудан арланбау, тәкаппарланбау да бір қасиет екендігін түспалдайды автор.

Қателіктен сабақ алуды, кез келген іс өтеусіз қалмайтынын дәріптеген тағы бір шығарма – «Соңғы аялдама». Әңгіме сюжеті Амантай мен Ескермес деген мектеп оқушысының қалаға қыдырып қайтуына құрылған. Оқиғадағы негізгі акцент балалардың ауылға қайтар жолдағы автобуска отыруына түседі. Үлкендерге орын бергісі келмеген екеудің өтірік ұйықтаған болуы былай суреттеледі: «Көздерін сәл ашып, сығалап қараған. Атай мен әжей артта тікейіп тұр екен. Бұларға қарап-қарап қояды. Екеуі қайтадан көздерін тас қылып жұмып алды... Біраздан соң көздерін сәл ашып қарап еді, әлгі үлкен кісілерге ешкім орын бере қоймапты. Әжей шыдай алмай автобустың еденіне отырып алған» (Б. Әділ, 2020: 84). Б.Әділге тән бір ерекшелік қарапайым әрі қысқа сөйлемдерге үлкен философиялық мәнді жасыра біледі. Қарт

кісіге автобус ішінен бір адам тұрып орын бере алмауы, қоғамның үлкенге құрметі төмендеп, қарияны қазына деп санайтын ұрпақтың азайып бара жатқанын көрсетеді. «Әжей шыдай алмай автобустың еденіне отырып алған» сөйлемі қарапайым ғана болғанымен қаншама динамика, образдылық жатыр. Адамдар арасындағы үлкен көлемдегі қатыгездіктер осындай көзге елеусіз көрінетін аяусыздықтан туындайтынын айтқысы келеді. Екі баланың жасаған ағат әрекеттері ескерусіз қалмайтынын ұйқы құшағында жатып соңғы аялдамаға бір-ақ келуімен суреттейді. Кез келген жамандықтың өтеуі болатынын осылай жеткізеді.

Заты нәзік, тілі жеңіл, сөйлемдері қарапайым болып келетін балалар жазушысының стилін ажырату басқа жазушылардан гөрі күрделі. Әйтсе де Б. Әділдің сөз қолданысы, иірімдері, ой жүйелілігі т.б. қырлары арқылы қолтаңбасын бірден тануға болады. Белинский «Талантты жазушының әр образы тип» дегеніндей, Б. Әділдің де әр кейіпкері қасында жүргендей сезінесің. Әңгімелеріндегі балалардың әрекеттері, оқиғаларының шынайылығы сюжеттің шөңетіне түсіп, өзін де кейіпкерлермен бірге жүргендей әсерде боласың. «Өте еңбекқор, тақырыптарды тапқыш болатын. Тез жазатын. Мен Балтекеңнің стилімен жазып көрейінші деп талпындым. Өйтіп жаза алмадым. Бейімбет Майлинге де ұқсағым келді. Ұқсай алмадым. Ал Балтекеңнің жазғандары Бейімбет көкесіне ұқсағанымен оның да өзіндік қалыптастырған стилі бар еді» (Балалар әдебиетінің дарабозы, 2019: 52). Көз көрген замандасы Ертай Айғалиұлының пікірінен Б.Әділдің қазақ әдебиетінің қайнарынан қанып ішіп, білімі мен талантын шығармашылық лабораторияда қатар қолдана алған аз жазушының қатарына жатқыза аламыз.

Мейірім сөзінің астарына көп нәрсені сыйғыза аламыз. Әуелі жаратушыдан өткен мейірімді ешкім жоқ дейді. Түбірінде мейірім жатыр. Ата-ананың балаға мейіріміне не шендеседі? Жабырқаған жанға бір ауыз жылы сөз – мейірім. Жалпы әлем мейірімнен құралады, мейірімге шөлдейді. Туған топырақтан ыстық, өскен ортадан артық жанға сая бар ма? Өзге ортаға бой үйрету, сіңісіп кету – ұзақ уақытты қажет ететін процесс. Б.Әділдің «Қошқар неге қамкөңіл» әңгімесінде жаңа ортағы бейімделе бермеген адам мен жануардың хәлі суреттеледі. Образды күйде мұң мен мейірімнің таразының басында теңселгенін философиялық қабаттар арқылы жеткізеді. Әуелі туған жердің бәрінен ыстықтығы, мейірім жоқ жерде достық жоқтығы, жақсы көру мен жек көрудің арасы сынық сүйем екендігін автор образдар арқылы көрсетеді.

Жазғы демалысында қорасындағы оншақты ұсақ малына бас-көз болып жүрген Жәнібек пен Асылбектің күнделікті шаруасын авторлық баяндауда жеткізеді. Екі баланың арасындағы әдеткі оқиғалар, шығарманың шарықтау шегінде Жәнібек пен Асылбектің диалогы арқылы көрініс алады:

«– Ана қошқар қайдан келген? – деді Жәнібек ортаға қосылмай шеттеп жүрген жаңа қошқарды нұсқап.

Әкесі оны өткенде нағашы жұртынан әкелті.

– Келгелі үйірге қосылмайды. Қашан көрсең, саяқ жүреді. Өзінің туып өскен отарын сағынып жүр, – дейді Асылбек аяныш білдіріп» (Б. Әділ, 2020: 92). Мал екеш малда туған ортасын сағынуын, өзге ортаны жатсынып, бой үйрете алмай жүруін, ауылға жаңадан көшіп келген Серік деген баланың жан дүниесімен салыстыра ба-

яндауы, көзіндегі мұнды шынайы бейнелеуде анафоралық дексикс тәсілін сәтті пайдаланған. Дегенмен тіл тазалығына келгенде «келгелі үйірге қосылмайды» деп қойды сипаттауында «үйір» жылқыға қатысты айтылатын, қойға қатысты «отар» болатынын автор ескермеген. Б.Әділ әр сөздің мағынасын жақсы білетін жазушы, «отарды» ол екінші сөйлемінде пайдаланған. Демек, үйір сөзін қолдануда автор өз сөзіне редакторлық жасауды қажет етпеген секілді. Әйтсе де ол – елеусіз көрінгенмен ескеретін қателіктердің бірі.

Психологиядағы кейіпкердің жан дүниесін зерттей білуде Ж. Дәдебаев «а) жаны (іш); ә) тәні (тыс)» (Дәдебаев, 2016: 35) деп қарастыру керектігін атап өтеді. Ортаға бой үйретудегі кейіпкердің сыртқы бейнесі мен ішкі жанын қатар сипаттау арқылы ғана жазушы кейіпкердің психологиясын негізгі планға шығара алады. Б.Әділ шығармадағы кейіпкер психологиясын айқын көрсетуде, адамның ішкі жан дүниесінің көрінісі мен сыртқы болмысын суреттеуде таразы басын тең ұстап отырады. Автор Серіктің баяндауындағы: « – Туып-өскен жерімдегі сыныптастарымды сағындым» диалогы арқылы ішкі жанды көрсетсе, сыртқы тәнін «Жаңа қошқардың көзінде жас бар екен» деп қошқарды суреттеу арқылы адам мен жануарды қатар сипаттау арқылы психологиялық параллелизм арқылы береді.

Б. Әділдің «Қалпақ болғым келмейді», «Қошқар неге қамқөңіл», «Құралай» т.б. әңгімелерінде туған жерге, өскен ортаға сағыныш мотиві бейнеленсе, «Мұғалім» повесті мен «Шығарма қалай туды» әңгімелерінде ананың балаға деген сағынышы суреттеледі. Шығарма нақты сағынышқа арналмаса да автор кейіпкерлердің әрекеттері арқылы сол тақырыпқа оралып отырады.

«Атамның жұлдызы» атты алғашқы жинағына енген «Мұғалім» повесті идеялық жағынан Григорий Петровтің «Мінсіз мұғалім» повестімен сәйкес келетін тұстары бар. Екі автордың да кейіпкерлері қияндағы ауылға, жас бүлдіршіндердің сауатын ашуды мақсат етіп ұстаздық жолға түседі. Г. Петровтің мұғалімі жас болса да ғылым жолында биік белестерді бағындырған, әлемге аты белгілі бола бастаған жас маманның барлық дүниені тәрк етіп, мүлдем мәдениет пен білімнен мақұрым ауылға барып білім нәрін сепсе, Б.Әділдің мұғалімі ұстаз келсе деп армандаған, балаларын оқытуға ынталы, тек мүмкіндігі жоқ ауылға келеді. Б. Әділ кейіпкерінің бір ерекшелігі адамның қанына тартуы бар. «Айман әжей он құрсақ көтерген кісі екен. Үлкен ұлы Қасымбектен басқасының бәрін жер қойнына тапсырыпты. Бір өзі он балаға татитын өткір де, өнерлі болып өсіпті Қасымбек. Қалада оқу оқып жүріп, үріп ауызға салғандай сұлу қызға үйленіпті. Ұзамай шалы да, Қасымбек те соғысқа аттаныпты. Қасымбектен қара қағаз келген соң, келіншегі жүкті күйінде төркініне кеткен де келмей қалған.

Содан ол келін баланы детдомға тапсырып, өзі күйеуге тиіп кетсе керек. Сол детдомға тапсырылған бала осы мұғалім екен» (Б. Әділов, 1981: 6-7). Мәтіннен ұлттық құндылықты көреміз. Туғанынан көрмеген әкенің өзі жоқ болса да, апасы бар екендігін көңіліне түйіп сол ауылға ұстаз болуды таңдаған Мұғалім образы арқылы бір ұлттың қанына тарту қағидасын шығарады. Мұғалім баланың нағашыларын немесе анасын емес, өз жұртын іздеуі қазақтың тек ұғымына әкеледі. «The process of transforming universal human values into the ideological core of the work in the history

of Kazakh literature, no matter what period we have turned, has never stopped. There is every reason to believe that the fact that only samples of words related to the value of conscience and honor were reflected on paper is a feature peculiar to the national verbal art» (N. Khudaibergenov, 2018: 408) – деген Н. Құдайбергеннің пікірін негізге алсақ, Мұғалім баланың өзіне мүлдем беймәлім апасын іздеп келуі қоғамдық сипатта өмір сүретін құндылықтар жүйесі болмақ.

Адамға эстетикалық ләззат сыйлайтын фольклордың негізгі жанрының бірі ертегінің қатары авторлық әдеби ертегілермен толығуда. Халықтық ертегі мен авторлық ертегінің айырмашылықтары болғанымен атқаратын қызметі бір. Адамды ізгілікке, мейірімділікке тәрбиелеуде ертегіні негізгі құрал ретінде пайдалана аламыз. Б. Әділдің ертегілер мен мысал әңгімелері де адамды татулық пен мейірімділікке, ізгілікке шақырып, еңбекке баулиды. «Кім күшті», «Көктем сәні», «Мысық, қоян және ит», «Достық қиындықта сыналады», «Төрт мезгіл ертегілер» т.б. мен «Қара пышақ», «Қырсық тас», «Сотқар бәтеңке» т.б. мысал әңгімелері оқырманға ғибрат береді. Автордың «Қара пышақ» әңгімесінде С. Көбеевтің «Екі соқа» әңгімесімен идеялық ұқсастық бар. «Қара пышақ» әңгімесінде дүкеннен шыққан пышақ ас үйге түсіп тынымсыз еңбек етеді, тумысынан жалқау пышақ күнделікті күйбең тірліктен жеріп, қашудың жолын ойластырады. Еденнің жарығынан түсіп алып, саңылауынан сығалап қана жата береді. Күндердің күні өзімен бірге дүкенде тұрған сары пышақты көріп, қасына шақырады. Еңбек етпей жатуды ар санаған сары пышақ қара пышақтың ұсынысынан бас тартады. Қара пышақтың үстін толық тат басып кеткендіктен орыннан қозғала да алмайды. Шығарманың қысқаша мазмұны осы. «Екі соқа» әңгімесінде де еңбек еткен соқаның жүзі жылтырап күн өткен сайын көріктенсе, екінші соқа тат басып, қараптан-қарап ескіреді. «Екі соқа» әңгімесінде: «Жұмыс қылып мехнаттанғаннан. Егер сен де жұмыс қылып мехнаттансаң, мендей жарқырап тұрар едің» (Көбеев, 2006: 130) деп еңбектің жемісін жоғары бағалап түйіндесе, «Қара пышақ» әңгімесінде: «Қара пышақ тұрайын деп еді, тұра алмады. Өне бойы тот басып, зіл тартады» (Б.Әділов, 1981: 66) деп еңбексіз күннің қараң болатындығын айтып аяқтайды. Екі әңгімедегі ұқсастықтарды кестемен берсек.

Ұқсастықтар	
Қара пышақ	Екі соқа
Екі пышақ бір жерде жасалады	Екі соқа бір жерде жасалады
Бір пышақ еңбектен қашып, тат басады	Бір соқа дүкенде тұрып тат басады
Сары пышақ еңбекпен жылтырай түседі	Бірінші соқа еңбекпен күн өткен сайын құлпырады
Шығарманың негізгі мәні - адамды еңбекке баулу	Шығарманың негізгі мәні - адамды еңбекке баулу

Қорытынды. Әділ Балтабайдың шығармаларының негізгі идеясы достыққа, татулыққа, еңбекке, мейірімді болуға шақырады. Әңгімелерінің көпшілігінің кейіпкерлері жазғы демалысқа шыққан мектеп оқушылары және олар ала жаздай еңбек етіп, үлкендердің, ата-анасының алғысына бөленеді.

XX ғасырдың аяғында дүниеге келген кішкентай оқырмандардың сүйікті жазушысы болған, шығармаларын іздеп оқыған Б.Әділ бүгінде анда-мұнда есімі бір аталып, елеусіз қалған авторлардың қатарына қосылуда. Бірде-бір шығармасы мектеп оқулығына енбеген. Алайда автордың «Отыз үш мысал» кітабы – мектепке дейінгі балаларға арналған, қысқа да нұсқа жазылған туындылар. Өзге де әңгімелері – бастауыш сынып оқушылары мен орта сынып оқушыларына тәрбиелік мән беретін, оқушылардың күнделікті өмірі қамтылған қызықты шығармалар.

Автордың әңгімелері, мысал әңгімелері, ертегілері төменгі сынып оқушыларынан бастап оқуға болатын шығармалар.

Мақала ҚР БҒМ Ғылым комитетінің АР08855695 «Қазіргі қазақ балалар әдебиетінің даму үрдістері» ғылыми жобасы аясында дайындалды.

Хуатбекұлы Е.

Институт литературы и искусства им. М.О. Ауэзова

Алматы, Казахстан

E-mail: ereta_k91@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7426-2973

Изображение действительности в произведениях для детей (По произведениям Б. Адиля)

Аннотация. В статье рассказывается о творчестве выдающегося представителя детской литературы Балтабая Адилова, являющегося одним из авторов, чье имя в наши дни остается без должного внимания. В ходе исследования одна из основных целей подразумевала восстановление у массового читателя интереса к художественным произведениям данного автора, которого прозвали «Әділ Балта» («Справедливый Балта»), и введение их в научный оборот. Помимо этого, большое внимание уделялось его произведениям, написанным с учетом возрастных особенностей детей.

В статье рассмотрены такие вопросы, как национальные ценности и воспитательное значение произведений автора, написанных для детей и подростков, эстетическое удовольствие, которые дети получают от их чтения, а также выявлены приемы автора, которые он использовал в процессе написания для передачи идеи. Специфика творчества Б.Адиля осуществлялась путем нарративного, герменевтического, сравнительного анализа.

В ходе анализа установлено множество его произведений, язык которых прост, доступен для восприятия детьми, но в то же время имеют высокий художественный уровень, воспитательное значение и прививают трудолюбие, также отмечается тот факт, что каждое из произведений направлено на формирование у детей той или иной ценности. Дана научная оценка языковой специфики и общему творческому потенциалу автора.

В статье упоминаются труды автора, неизвестные широкому кругу читателей, проведен научный анализ ряда его произведений. Из трудов Б.Адиля были отобраны сказки, басни, этнографические рассказы и др., в отношении которых был проведен анализ на предмет практического значения их основных идей.

Ключевые слова: эпос, образование, повесть, сказка, фольклор, персонаж, образ.

Khuatbekuly Y.

M.O. Auev Institute of Literature and Art

Almaty, Kazakhstan

E-mail: erema_k91@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7426-2973

Representation of reality in works for children

(Based on the works of B. Adil)

Abstract. The paper is dedicated to the work of Baltabay Adilov, the outstanding representative of children's literature, one of the authors, whose name today remains without due attention. As the part of the study, one of the main goals was to restore interest among the mass reader in the author's works of art, who was nicknamed Adil Balta (Fair Balta), and introduce it into scientific circulation. In addition, much attention was paid to his works, written child – friendly.

The article considers such issues as the national values and educational value of the author's works written for children and adolescents, the aesthetic pleasure that children get from their reading, as well as revealed the author's techniques that he used in the writing process to convey the idea. The specificity of B. Adil's creativity was carried out through narrative, hermeneutic, comparative analysis.

The analysis found many of his works, the language of which is simple, accessible to children, but at the same time it has a high artistic level, educational value and instill in diligence, the fact is also noted, that each of these works is designed to give children some kind of value. A scientific assessment of the linguistic specificity and the general creative potential of the author have been given.

The article mentions the works of the author, unknown to a wide range of readers, a scientific analysis of a number of his works has been performed. Fairy tales, fables, ethnographic stories, etc. has been selected from the works of B. Adil, which were analyzed for he practical significance of their main ideas.

Keywords: epos, education, story, fairy tale, folklore, character, image.

Әдебиеттер:

Әділ Б. Үйітілген байпақ: әңгімелер. – Қарағанды: «Qasym баспа үйі», 2020. – 126 б.

Әділов Б. Атамның жұлдызы. – Алматы. – Жалын баспасы. – 1981. – 80 б.

Балалар әдебиетінің дарабозы. Алматы: «Үш Қиян», 2019. – 120 б.

Дәдебаев Ж., Бисенбаев П., Кәрібозов Е. Шыңғыс Айтматовтың психопедагогикасы // «Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ хабаршысы. Филология сериясы», № 1 (159), 2016 ж. (34-38 бб.) URL: <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/1820/1745> (қаз.)

Көбеев С. Таңдамалы шығармалар. Жалпы редакциясын басқарған профессор С.Садырбаев. Алматы, «Қазақ университеті», 2006.– 164 б.

Орда Г. Қазіргі қазақ балалар поэзиясындағы көркемдік ізденістер // Керуен. – 73. No 4 (2021) <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2021.4-03>

Орда Г. Қазіргі қазақ балалар поэзиясындағы дәстүр ұласуы // Керуен. – 75. No 2 (2022) <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2022.2-03>

Тілеген А. Балаларға арналған өлеңдер қалай жазылып жүр? // Қазақ газеттері. – 2022. <https://kazzgazeta.kz/news/126318>

Худайбергенов Н.Д. Қазіргі балалар поэзиясындағы көркемдік-аксиологиялық ізденістер (А.Естен шығармашылығы негізінде). // Керуен. – Том 73. – №4. – 2021. – Б. 190-200. <https://keruenjournal.kz/index.php/main/issue/view/9/30>

N.Khudaibergenov, G.Orda, G.Askarova, N.Matbek, R.Imakhanbet. Early Reflections Of Universal Human Values In Kazakh Prose. Astra Salvensis. 2018/1. 391-408 pp. <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=s-2s.0-85046620743&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sid=061b5f6b067bbc696fe0b361e8af57a1&sot=autdocs&sdt=autdocs&sl=18&s=AU-ID%2857191575739%29&relpos=2&citeCnt=2&searchTerm=>

Литература:

Адиль Б. Свернутые носки: рассказы. – Караганда: «Издательство Касым», 2020. – 126 с.

Адилов Б. Звезда моего дедушки. - Алматы. - Огненная печать. - 1981. - 80 с.

Автор детской литературы. Алматы: «Уш Киян», 2019. – 120 с.

Дадебаев Ж., Бисенбаев П., Карибозов Э. Психопозтика Чингиса Айтматова // «Вестник КазНУ им. аль-Фараби. Филологическая серия», №1 (159), 2016. (стр. 34-38) URL: <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/1820/1745> (каз.)

Кобеев С. Избранные произведения. Профессор С. Садырбаев возглавил общую редакцию. Алматы, «Казахский университет», 2006.- 164 с.

Орда Г. Художественные поиски в современной казахской детской поэзии // Караван. – 73. № 4 (2021) <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2021.4-03>

Орда Г. Продолжение традиций в современной казахской детской поэзии // Караван. – 75. № 2 (2022) <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2022.2-03>

Тилеген А. Как пишутся детские стихи? // Казахские газеты. - 2022 г. <https://kazgazeta.kz/news/126318>

Худайбергенов Н.Д. Художественно-ценностные исследования в современной детской поэзии (на материале творчества А. Эстена). // Караван. - Том 73. - № 4. - 2021. - Б. 190-200. <https://keruenjournal.kz/index.php/main/issue/view/9/30>

N.Khudaibergenov, G.Orda, G.Askarova, N.Matbek, R.Imakhanbet. Early Reflections Of Universal Human Values In Kazakh Prose. Astra Salvensis. 2018/1. 391-408 pp. <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85046620743&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sid=061b5f6b067bbc696fe0b361e8af57a1&sot=autdocs&sdt=autdocs&sl=18&s=AU-ID%2857191575739%29&relpos=2&citeCnt=2&searchTerm=>

References:

Adil B. Rolled socks: stories. - Karaganda: «Qasym publishing house», 2020. - 126 p.

Adilov B. My grandfather's star. - Almaty. - Flame printing. - 1981. - 80 p.

Author of children's literature. Almaty: «Ush Kiyen», 2019. - 120 p.

Dadebaev Zh., Bisenbaev P., Karibozov E. Chingis Aitmatov's psychopoetics // «Al-Farabi KazNU Herald. Philology series», No. 1 (159), 2016. (pp. 34-38) URL: <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/1820/1745> (kaz.)

Kobeev S. Selected works. Professor S. Sadyrbayev headed the general editorial office. Almaty, «Kazakh University», 2006.- 164 p.

Orda G. Artistic explorations in contemporary Kazakh children's poetry // Caravan. – 73. No. 4 (2021) <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2021.4-03>

Orda G. Continuation of traditions in modern Kazakh children's poetry // Caravan. – 75. No. 2 (2022) <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2022.2-03>

Tilegen A. How are children's poems written? // Kazakh newspapers. - 2022. <https://kazgazeta.kz/news/126318>

Khudaibergenov N.D. Artistic and axiological researches in modern children's poetry (based on the work of A. Esten). // Caravan. - Volume 73. - No. 4. - 2021. - B. 190-200. <https://keruenjournal.kz/index.php/main/issue/view/9/30>

N.Khudaibergenov, G.Orda, G.Askarova, N.Matbek, R.Imakhanbet. Early Reflections Of Universal Human Values In Kazakh Prose. Astra Salvensis. 2018/1. 391-408 pp. <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85046620743&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sid=061b5f6b067bbc696fe0b361e8af57a1&sot=autdocs&sdt=autdocs&sl=18&s=AU-ID%2857191575739%29&relpos=2&citeCnt=2&searchTerm=>